

SOMOGYVÁRI LAJOS

**Munkára nevelés a középiskolában
(1958–1961): az 5+1-es képzés beindítása
a Tabi Állami Általános Gimnáziumban***

A szocialista pedagógia céltételezésében, az emberkép és a tanítási tartalmak megformálásában döntő szerepet kapott a munkára nevelés fogalma. Ez Krupszkaja és Makarenko gondolatain alapult – a Marx által megfogalmazott elidegenedést, az egyénnek a munka tárgyától való eltávolodást az oktatás átalakításával vélte meghaladhatónak. Tanulmányom időhatárai az oktatási reform korszakát jelzik, az 1958-as szovjet közoktatási törvény kiadásától, az ennek nyomán meginduló magyar munkálatokon át a folyamatot betetőző 1961. évi III. törvénnyel („A Magyar Népköztársaság oktatási rendszeréről”).¹ A Hruscsovtól kiinduló jelszó („Közelebb vinni az iskolát az élethez”)² az egész keleti blokkon végigsöpört, eredményeként mindenhol megerő-

* Kutatásomhoz az első lökést az iskolatörténeti kiállítás megszervezése jelentette számomra 2013 őszén. Ezúton szeretném megköszönni a velem megosztott képeket és történeteket az iskola volt és jelenlegi tanárainak és diákjainak: Bereczk Józsefnek, Fenyvesi Péternek, Fenyvesi Péternének, Frányó Lászlónak, Frányó Lászlónénak, Garabon Károlynak, Hegedüs Miklósnak, Hegedüs Miklósnénak, Irányi Károlynak és Irányi Károlynénak. A vizsgálathoz nagyon sok információval hozzájáruló adatközlőimnek szintén itt köszönöm meg a segítségét: Irányi Károly, Irányi Károlyné, Ladislai Emilné Tancsik Mária, dr. Lakatos Péter, Rapai Pálné és Teleki Sándor személyét kell megemlítenem.

¹ *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye*. Közzéteszi az Igazságügy-miniszter közreműködésével a Magyar Forradalmi Munkás–Paraszt Kormány Titkársága. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1961. 25–34.

² SÁSKA Géza: *Közműveltség és magántudás*. Felsőoktatási Kutatóintézet – Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2007. 196.

sődött a politechnikai oktatás és a termelőmunka szerepe az iskolai életben.

A mintát most is a Szovjetunió adta, „Az iskola és az élet kapcsolatának megszilárdításáról és a Szovjetunió közoktatási rendszerének továbbfejlesztéséről” elnevezésű jogszabályt 1958-ban adták ki.³ Ezzel párhuzamosan Magyarországon is megkezdődött az oktatási reform előkészítése, ami végül három évig tartott. Az 1961-es törvény bevezette az 5+1-es képzést (a gimnazisták az öt nap iskolai elfoglaltság mellett, plusz egy napon a termelőmunkában vettek részt) és új iskolatípusként elindította a szakközépiskolát.⁴ Az átalakítást a legfelsőbb pártfórumok is jóváhagyták, 1958-ban az MSZMP művelődéspolitikai irányelvei, az 1956-os forradalomra reagálva az ifjúság megnyerését és a szocialista tudat átalakításának felgyorsítását tűzte ki célul,⁵ az ezt követő VII. kongresszus pedig ennek érdekében megindította a törvény előkészítését. 1961-ben az SZKP XXI. kongresszusa még messzebbre ment a nyugati országok utolérésének meghirdetésével, a kommunizmus közeli megvalósulásának programjával: a modernizáció ígérete az államszocializmus egyik sarokkövének bizonyult.⁶ Ebben a tágabb kontextusban érdemes értelmezni a tabi középiskolában 1953 és 1961 között végbemenő változásokat, a politechnikai képzés helyi előtörténetét, majd bevezetését. Ebből a folyamatból most az 5+1-es képzés beindítását emelem ki Daránypusztán.

A munkára nevelés jelszava egyszerre jelentett ideológiai váltást és a népgazdaság érdekeinek fokozottabb figyelembe vételét – a bonyolult kérdéskört nincs módomban tovább részletezni, ezt a munkát már korábban elvégeztek helyettem.⁷ Írásom

³ Magyar nyelvű szövege: GONCSAROV – JESZIPOV – KAIROV – ZANKOV: *Pedagógia*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1960. 511–529.

⁴ KELEMEN Elemér: Oktatáspolitikai irányváltások Magyarországon a 20. század második felében (1945–1990). In: *Új Pedagógiai Szemle*, 2003/9. 25–32.

⁵ SÁGVÁRI Ágnes – VASS Henrik (szerk.): *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai. 1956–1962*. Kossuth, Budapest, 1973. 243–272.

⁶ SZABÓ Miklós: A legitimáció történeti alakváltozásai. In: FOKASZ Nikosz – ÖRKÉNY Antal (szerk.): *Magyarország társadalomtörténete, 1945–1989. I. Új Mandátum Kiadó, Budapest, 1998. 118–147.*

⁷ Forráskiadványként lásd: KARDOS József – KORNIDESZ Mihály (szerk.): *Dokumentumok a magyar oktatáspolitikai történetéből, II. kötet. 1950–1972.*

olyan esettanulmány, ami az ország oktatási rendszerében végbemenő változásokat helyi szinten világítja meg, így közel áll olyan történetírói irányzatokhoz, mint a mikrotörténet, Alltagsgeschichte, oral history, történeti antropológia, vagy új kultúrtörténet. Ezen irányzatokban közös, hogy a hétköznapi mindennapi tapasztalatát jelenítik meg újfajta források (szóbeli megnyilatkozások, képek, naplók stb.) felhasználásával, annak érdekében, hogy a történelemben eddig nem megszólaltatott csoportok nézőpontját megismerhessük – ilyen például az iskoláztatásban részt vevő tanárok és diákok diskurzusa. Ehhez négy forráscsoportot használtam fel:

- a középiskola történetéről megjelent helytörténeti tárgyú írások⁸ és a szóbeli visszaemlékezések jelentették a kiindulópontot,
- az iskola (1964-től máig Rudnay Gyula Középiskola a neve, az itt található dokumentumokra így hivatkozom a későbbiekben) irattára az oktatásirányítás és az iskolai adminisztráció működésének megértéséhez szükséges dokumentumokat biztosította számomra,
- a vállalat- és gazdaságtörténet vonatkozó szempontjai mellett pedig
- az oktatás- és társadalomtörténet tanulságai adták a szélesebb hátteret.

A sokoldalú megközelítés árnyaltabb képet ad a múltról, így mélyebb betekintést nyerhetünk a több mint fél évszázaddal ezelőtt történetekbe, a személyes fotók és tapasztalatok pedig át-

---

Tankönyvkiadó, Budapest, 1990. A következő tanulmányok az oktatási törvénykezés politikatörténeti hátterét is megvilágítják: SETÉNYI János: Az 1961. évi III. (oktatási) törvény politikai vázlata. In: BALOGH László (szerk.): *Az oktatási törvénykezés hazai történetéből*. OPKM, Budapest, 1992. 64–72.; KARDOS József: Oktatási törvény 1961-ben. In: NAGY PÉTER Tibor – VARGYAI Gyula (szerk.): *Történelem, tanítás, módszertan. Tanulmányok a 75 éves Szabolcs Ottó tiszteletére*. OPKM, Budapest, 2002. 137–147.

⁸ IRÁNYI Károly: A tabi középiskola története 1953–1985. In: *Tabi Kilátó*, 1992–1993. 149–173; BERECKZ József – FRÁNYÓ László – IRÁNYI Károly: A középiskola története, különös tekintettel a gépészképzés negyven évére. In: *Tabi Kilátó*, 2002–2003. 100–189.; BERECKZ József – FRÁNYÓ László – IRÁNYI Károly – MÁJ Henrik: *A Rudnay Gyula Középiskola története. 1953–2003*. (szerk.: BERTALAN Béla), Rudnay Gyula Középiskola és Kollégium, Tab, 2003.

élhetőbbé teszik a leírtakat. Először a kiinduló helyszínt – Tab községet és középiskoláját – ismerhetjük meg, a munkára nevelés helyi kezdeményezőjével, dr. Almásy György gimnáziumigazgatóval együtt, majd ezt követi a munkavégzés terepének (Daránypuszta, illetve az ottani állami gazdaság és vállalat) áttekintése. Az egymástól 10 kilométerre lévő két helyet a szocialista pedagógia meghatározó alapvetése, a munkára nevelés célkitűzése (s annak egyik eleme, az 5+1-es képzés) kötötte össze, amit 1961-ben törvényesítettek, de Tabon már az előző évben megvalósult.

A kutatás több szempont miatt is érdekes lehet. Egyrészt a munkára nevelés és a politechnika kérdésköre (eltekintve a korszak agitatív-propagandisztikus pedagógiai irodalmától) máig nincs kellően feltárva, pedig a szocialista pedagógia egy jellemző szeletéről van szó, mely megvilágító erejű lehet más oktatástörténeti kérdésekben is. Másrészt napjainkban is releváns problémák és szempontok merülhetnek fel az elemzés során a duális képzés vonatkozásában, az oktatásszervezést, tananyag-elosztást, vagy a technikai jellegű felvetéseket illetően. Különösen szerencsés, hogy az iskola irattárának dokumentumait, a személyes visszaemlékezésekből nyerhető információkat és a (megyei, országos) oktatásirányítás forrásanyagát egyaránt hasznosítani tudtam a vizsgálat során, amely eset tanulmányul is szolgálhat a hatvanas évek magyar politechnikai oktatásának tanulmányozásához.

Tab község és középiskolája

Külső-Somogy központi településeként Tab 1847 és 1946 között agrárjellegű mezőváros volt, a II. világháborúig virágzó kereskedelmi-kulturális élettel rendelkezett, melyben fontos szerepe volt a helyi zsidóságnak. Az 1944-es deportálások után a zsidóság nagy része elpusztult, a megmaradtak többsége elköltözött. 1946 után Tab község és járási székhely lett,⁹ népessége az 1960-as népszámlálási adatok szerint növekedett: 1949-ben

⁹ BOLEVÁČZ József: *A mezővárostól a városig*. Tab Város Tanácsa, Tab, 1989.

még 3960 fő lakott a községben, 1960-ban már 4265-en voltak. Ez 7,7%-os, nem kiemelkedő növekedést jelentett – a járás 28 települése közül 15 esetében a 10%-ot is meghaladta a növekedés. Ekkora az iskoláskorú népesség 31,2%-a végezte el az általános iskola 8 osztályát, érettségi bizonyítványt pedig 7,6 százalék szerzett. Ezen a téren Tab már kiemelkedett a környező falvak közül, amit központi helyzete is magyarázhatott. Viszont az országos oktatásirányítás ekkor megfogalmazódó célkitűzésétől, a középfokú oktatás általánossá tételétől még igen távol állt. Tab lakossága foglalkozás szerinti megoszlását tekintve is eltért a környezetétől. A járásban mindenhol a mezőgazdasági foglalkozások domináltak a kereső lakosság körében (60-80% között), ezzel szemben Tabon mindössze 30,2% helyezkedett el az agrárszektorban, 28,5% az egyéb népgazdasági ágakban, 19,3% az iparban, 10,2% pedig a kereskedelemben.¹⁰ Figyelemre méltó az egyéb kategória kimagasló aránya – az 1960-as népszámlálás idején jellemzően a közlekedés, szolgáltatás és közszolgálat szakmáit sorolták ide. Ezek a társadalmi rétegek pedig hagyományosan érdekeltek voltak gyermekeik középfokú taníttatásában, az oktatásba való befektetésben.

A Somogy Megyei Tanács kezdeményezésére 1953-ban kezdett működni a Tabi Állami Általános Gimnázium a hiányzó középfokú oktatás iránti igény és a szakképzett munkaerő szükségletének kielégítésére.¹¹ Az iskolát először a helyi általános iskola igazgatója, Horváth István vezette, tőle vette át az irányítást 1955. augusztus 16-án dr. Almásy György.¹² Almásy 1951 és 1955 között az egeri tanárképző tanszékvezetője, főállású oktató volt, a visszaemlékezések szerint úgy küldték ide (felülről) gimnáziumigazgatónak. Ennek politikai okai is lehettek, hiszen 1957-ben a pedagógiai vezetés kritizálása miatt kellett

¹⁰ Az adatok forrása: *1960. évi népszámlálás. 3. I. Somogy megye személyi és családi adatai*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1962. 42., 46–47., 77., 106–107.

¹¹ BERECZK József – FRÁNYÓ László – IRÁNYI Károly: *A középiskola története...* i. m.

¹² *Jegyzőkönyv átadás-átvételtől*. 118/1955, 1955. augusztus 16. Rudnay Gyula Középiskola Irattára (továbbiakban: RGYKI).

távoznia Tabról¹³ – ezúttal a fővárosi Pedagógia Szeminárium Munkaoktatási Tanszékére, majd a nyíregyházi főiskolára került.¹⁴ Érdekes, hogy Almásy Tabon töltött két évről (1955. augusztus 16. – 1957. szeptember 30.) nem tesznek említést életrajzai, a Pedagógia Lexikon – egyébként részletes – szócikkében sincs szó erről.¹⁵ Almásy már ebben az időben is publikált, iskolaigazgatósága alatt két cikke jelent meg a Köznevelésben, a tabi gimnázium munkára nevelő gyakorlatáról. Az 1954 és 1958 közti időszak az egymástól elszigetelt politechnikai kísérletek korszaka volt az országban, Almásy azok közé az iskolaigazgatók közé tartozott, akik „kvázi-érdekcsoportot” alkotva a gimnáziumi nevelést munkaoktatással kívánták kiegészíteni, s tették mindezt a megfelelő szakmai-ideológiai érvekkel alátámasztva.¹⁶

Az 5+1-es képzés előtörténete Tabon (1955–1957)

A tabi középiskolát tájgimnáziumként definiálta Almásy,¹⁷ amely mezőgazdasági jellegű kistelepülések gyermekanyagát fogja össze. Az idejárók döntő része nem tanul majd tovább, hanem a mezőgazdasági termelésbe fog bekapcsolódni, így számukra döntő fontosságú a politechnikai oktatás, a munkára nevelés gyakorlata. Az írás közvetett módon a gimnázium funkcióváltását vázolja fel: a hagyományosan a felsőoktatásba vezető érettségi, a diploma megszerzéséhez vezető út átértelmeződik. A diplomás szakmák erre az időre lassan telítődtek, így

¹³ Ezt megerősíti, hogy a megyei Oktatási Osztályról 1957 szeptemberében, telefonon érkezett a leváltásról az utasítás: *Ideiglenes átadás-átvételi jegyzőkönyv.* nincsen iktatási szám, 1957. szeptember 30. RGYKI.

¹⁴ BREZSNYÁNSZKY László – VINCE Tamás (szerk.): *Ötvenéves a pedagógusképzés a nyíregyházi főiskolán.* Bessenyei Könyvkiadó, Nyíregyháza, 2013. 44.

¹⁵ NAGY Sándor (főszerk.): *Pedagógiai lexikon, I. kötet.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976. 54.

¹⁶ A csoport jellemzéséhez: SETÉNYI János: Az 1961. évi III. (oktatási) törvény... i. m. 66.; a politechnikai oktatás hazai történetéhez: BORI István – TIHANYI Ferenc: A hazai politechnikai oktatás. In: SIMON Gyula (szerk.): *Nevelésügyünk húsz éve.* Tankönyvkiadó, Budapest, 1965. 151–179.

¹⁷ ALMÁSY György: A politechnikai oktatás lehetőségei egy tájgimnáziumban. In: *Köznevelés*, 1956/11. 271–272.

a gimnazistákat a termelés felé igyekeztek terelni, amit ebben az esetben csak megerősített a tabi járás agrárjellege, a helyi adottságokhoz való alkalmazkodás, a realitások figyelembe vétele az igazgatóság részéről.

Almásy a tudatosítást (mai szóval érzékenyítést) tekintette első feladatának: politechnikai kiskönyvtárt alakított, értekezleteket tartott, állandó könyv- és folyóiratszemlét szervezett a pedagógusoknak. Ezt követte a diákok felkészítése a termelőmunkába való bekapcsolódásra – elméletben megtanulták a szerszámok, gépek kezelését, a legfontosabb munkafolyamatokat, majd a helyi gazdasági egységekben gyakorlati tapasztalatokat is szerezhettek. Ezeket a törekvéseket állandó politechnikai kiállítás támasztotta alá. (A hatvanas évek elejétől, a reform beindulásától a hasonló kiállítások agitatív-propaganda funkcióját, mozgósító erejét nagy terjedelemben méltatták a pedagógiai lapok, főleg a Köznevelés és a Munka és Iskola.) Helyben a következő munkahelyek válhattak a munkára nevelés színhelyévé: tabi kisipari termelőszövetkezet (KTSZ), malom, húsüzem, ecetgyár, fűrésztelep, Kossuth és Petőfi termelőszövetkezet, gépállomás és a könnyen megközelíthető daránypusztai Illóolaj Lepároló Üzem. Ez utóbbi üzem lett 1960-tól az 5+1-es képzés terepe, az ugyanakkor meginduló szakközépiskola pedig a gépállomással köt majd szerződést.

A tanulmányi kirándulások során szerzett élmények hatására 1956-ban már mintegy 20 tanuló jelentkezett nyári munkára a Daránypusztai Állami Gazdaságnál. A gépállomáson 15-en kezdtek el dolgozni, néhányan pedig a vasútnál, erdőgazdaságokban, vagy saját falujuk gépállomásán voltak termelési gyakorlaton.¹⁸ A tanulmányi kirándulások, gyárlátogatások fontos szerepet játszottak a korszak pedagógiájában, a szakmai sajtó az óvodától kezdődően propagálta a termelésben tett látogatások rendszeresítését. Az elmélet és gyakorlat összekapcsolása a pedagógusok feladata volt, a nyári munka és a különböző látogatások tapasztalatainak rendszerezésével, összegzésével, tudatosításával, további kiállítási anyagok összeállításával.

¹⁸ ALMÁSY György: A nyári munkák előkészítése, bevezetése és értékelése. In: *Köznevelés*, 1957/6. 142–143.

Az 1956-os forradalom, majd az azt követő megtorlás a tabi gimnáziumot is érintette – az iskolairányítás, a pedagógusok és diákok szintjén egyaránt, ez azonban egy másik tanulmány témája lehetne. A politechnizáció célkitűzése ezt követően feledésbe merült és legközelebb a központi oktatáspolitikai vetette fel (a szovjet mintát követve) 1958-ban, az oktatási reform előkészítésének egyik fő elemeként, ami Tabon az 5+1-es képzés bevezetéseként valósult meg 1960-ban. Ez már felülről irányított és elrendelt intézkedés volt, ellentétben az 1956 előtti elszigetelt kezdeményezésekkel, melyekben nagy szerepet kaptak a helyi iskolaigazgatók, köztük dr. Almásy György. A Tabi Állami Általános Gimnázium diákjai számára az intézményesült termelési gyakorlat helye a Daránypusztai Állami Gazdaság volt 1960 és 1965 között – a következő fejezetben a termelés környezetének ismertetése után, az iskola és a gazdaság kapcsolatát, a munkára nevelés gyakorlatát ismertetem.

Az 5+1-es képzés beindítása Daránypusztán

A Balaton-felvidéken a XX. század elejétől kezdődően a híres tihanyi „őslevendulás” mellett több helyen telepítettek gyógynövényeket, köztük az ökológiailag ide tartozó Daránypusztán is.¹⁹ A kezdetekről dr. Lakatos Péter egyetemi tanárral, belgyógyással készített interjúból²⁰ tudhatunk meg többet: édesapja, Lakatos Jenő a Daránypusztai Állami Gazdaság agrármérnök-igazgatója volt a hatvanas évek elején. A hagyományosan vetett búza, kukorica mellett ő kezdett el tömegesebb méretekben komlót, levendulát, izsópot, kaprot, angelikát és más gyógynövényeket telepíteni a gazdaságban, emiatt hamarosan a pártbizottságra hívták. Lakatos Jenőt felelősségre vonták, hogy miért ülteti tele „gazokkal” a somogyi dombokat kultúrnövények helyett, majd a szabotázs miatti büntetést egy év próbaidőre fel-

¹⁹ PLUHÁR Zsuzsanna (szerk.): *Korszerű gyógynövénytermesztési ismeretek*. Corvinus Egyetem, Budapest, 2012. 6.

²⁰ KÖSZEGI Ábel: „Az orvosi humanizmus és racionalizmus nem egymást kizáró, hanem kiegészítő fogalmak”. Interjú Dr. Lakatos Péter egyetemi tanárral. In: *Osteológiai Közlemények*, 2007/2. 93–96.

függesztették (erről a későbbiekben még bővebben lesz szó). Ez alatt az egy év alatt Lakatos doktor édesapja vegyiüzemet rendezett be Daránypusztán, illóolajat párolt, amit a Chanelnek és a Diornak adott el keményvalutáért. Később kapszaicint állítottak elő a gazdaságban, azt a kémiai hatóanyagot, ami a paprika csípősségéért felelős, és különböző – a fájdalom érzékelésével és az érzéstelenítéssel kapcsolatos – kísérletek alapjául szolgált a hatvanas évektől kezdődően Magyarországon.²¹

Készítő: Jármai Béla, MTI

Kép címe: Daránypusztá, 1958. július 5. Vágják a levendulát az Illóolaj Kutató daránypusztai gazdaságában.

Kép forrása: <http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/mti-kepgyujtemeny/a-mezogazdasag-a-termeloszovetkezetek-helyzete-1956-es-1968-kozott/vagjak-a-levendulat-az-illoolaj-kutato-daranypusztai-gazdasagaba> (Utolsó letöltés időpontja: 2015. március 4.)

²¹ BÖRZSEI Rita: A kapszaicin-érzékeny érzőideg-végződéses aktivációs mechanizmusainak vizsgálata és a felszabaduló neuropeptidek meghatározása. PhD-értekezés, PTE ÁOK Gyógyszertudományok Doktori Iskola, Neurofarmakológia Program, Pécs, 2012. 6–7.

A fenti példa az ötvenes évekre jellemző fényképtípust mutat meg: ez a termelési propagandafotó. Reismann Mariann fotóművész hagyatéka alapján – a hozzá kapcsolódó iratokat a kecskeméti Magyar Fotográfiai Múzeumban vizsgáltam korábban²² – megállapítható, hogy az ötvenes években a legtehetségesebb fényképészeket is a „termelés frontján” vetették be. Így kerültek ki különböző iparvállalatokhoz, állami gazdaságokhoz a fotósok, Reismann például a gumipitypang-ültetvényt is megörökítette Iregszemcsén, Tabtól nem messze. A képes riportok egyértelműen agitatív, propagandisztikus funkciót tölthettek be, céljuk a rendszer felsőbbrendűségének bizonyítása volt a tőkés, nyugati világgal és a szocialista rendszert megelőző Horthy-korszakkal szemben. A színes fénykép rendkívül ritka volt a korban, ami megemeli a kép értékét – ha pedig utólagos színezésről van szó (amit a szokatlanul éles színhatások alátámasztásának), akkor ez a kiemelt gondoskodás jelzi a fotó fontosságát a készítő és a publikáló számára egyaránt.

A levendula aratását ábrázoló fotó 1958-ban készült, az ezt követő tanévben (1958–59) még nem működött gyakorlati oktatás és politechnikai szakkör a tabi középiskolában.²³ A következő évben mindez megváltozott: 1960. június 15-én Hausz Gyula igazgató rövid levelet küldött a Somogy Megyei VB Művelődési Osztályának, amelyben az osztályt tájékoztatta arról, hogy a következő tanévtől (1960–1961) kísérleti osztály indul a tabi gimnáziumban. Ez az „első osztály (...) a Darány-pusztai Áll. Gazdaságban fog gyakorolni”, a tanulóbiztosítások és a szakoktató díjazása jelent plusz költséget: ez összesen 532 forintot jelentett.²⁴ Hasonló kísérleti iskolák már az 1959-60-as tanévben működtek az országban, 161 középiskola 600 osztálya vett

²² GÉCZI János – SOMOGYVÁRI Lajos: A gyermekfényképezés Reismann Mariann munkásságában. In: Fízel Natasa, Nóbik Attila (szerk.): *Ünnepi tanulmányok a 60 éves Pukánszky Béla tiszteletére*. 300 p. Szegedi Egyetemi Kiadó – Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2014. 49–66.

²³ *Gyakorlati oktatást folytató iskolák fogyó-anyag beszerzésének jelentése*. 155/1959–60, 1960. február 26. RGyKI.

²⁴ *Gyakorlati oktatással kapcsolatos adatok*. 203/1959–60, 1960. június 15. RGyKI.

részt az 5+1-es rendszer bevezető szakaszában – a gimnazisták a döntéshozók szándéka szerint különböző ipari-mezőgazdasági szakmákkal ismerkedtek meg a képzésben, így az érettségi után több lehetőségük maradt volna a pályaválasztásban.²⁵

Az MSZMP Somogy Megyei VB 1960. március 26-i ülésének jegyzőkönyve szerint ugyanebben az időszakban, a megyében 26 általános iskolában és 5 középiskolában folyt politechnikai képzés és 5+1-es oktatás – az irat a két fogalmat nem különíti el.²⁶ A gyakorlati oktatás egyébként Somogyban a kaposvári Tánicsics Mihály Gimnáziumban indult meg 1958-ban, egy kísérleti, 5+1-es osztály bevezetésével.²⁷ A reform bevezetését több szinten is próbálta előkészíteni az oktatásirányítás: az 5+1-es időbeosztással dolgozó középiskolák tapasztalatainak összegyűjtésére igazgatói ankétot tartottak Budapesten,²⁸ márciusban a politechnikai oktatásban részt vevő tanároknak szerveztek kötelező értekezletet Kaposváron,²⁹ majd Debrecenben országos politechnikai tanácskozást rendeztek a következő hónapban.³⁰

Az 5+1-es gyakorlati foglalkozás helyi megszervezését illetően a minisztérium részletes utasítást adott ki³¹ – a dokumen-

²⁵ Kovács Éva: Öt nap tanulás – egy nap munka. Munkaoktatás a Kádárkorszak elején. In: *História*, 1995/9-10. 44–46.

²⁶ Az MSZMP. Művelődéspolitikai irányelveinek végrehajtása Somogy megyében. Előadó: Takács István, MSZMP Somogy Megyei Végrehajtó Bizottságának ülései (XXXV. 1. c.). 1960. 14. é. e. 1960. március 26. 206. Forrás: http://www.archivportal.arcanum.hu/mkszmp/a130523.htm?v=pdf&a=pdfdata&id=C_1960&pg=197&l=hun (Utolsó letöltés időpontja: 2014. december 2.)

²⁷ MATUSZKA József: A gimnáziumi 5+1 problémáihoz. In: HALÁSZ Ferenc (szerk.): *Az Országos Politechnikai Szeminárium jegyzőkönyve. II. 1967. szeptember 25–27.* Kézirat, Művelődésügyi Minisztérium, Budapest, 1967. 46.

²⁸ 1960. február 18. 19. 20.-i országos igazgatói értekezlet. Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottságának X. Oktatási Osztálya, 150114/1960. 1960. január 6. 117/1959–60. RGYKI.

²⁹ Politechnikai oktatás fejlesztésével kapcsolatos ankét. Somogy Megye Tanácsa Végrehajtó Bizottságának Művelődésügyi Osztálya, 22185-8/1960, 1960. március 15. 178/1959-60. RGYKI.

³⁰ Országos Politechnikai Ankét Debrecenben 1960. április hó 26–27–28-án. 140/1959–60, 1960. január 22. RGYKI.

³¹ Az 5+1-es osztályok gyakorlati foglalkozásának néhány szervezési kérdése. Művelődésügyi Minisztérium, 14595/1960. II. 247/1960, 1960. július 25. RGYKI.

tumot érdemes jobban is szemügyre venni. A gyakorlatot ipari üzemekben, állami gazdaságokban, gépállomásokon, termelőszövetkezetekben, tanműhelyekben lehetett megszervezni, azonban kisebb műhelyekben, KTSZ-ekben nem ajánlották ezt, mivel „ezekben a munka nevelőhatása általában nem biztosítható”. A szülőket, pedagógusokat, gyermekeket tájékoztatni kellett a részletekről – a hivatalos szervek jelentése szerint kezdetben idegenkedés volt tapasztalható az érintettek részéről, ami később megszűnt.³² A visszaemlékezések szerint a tantesztület részéről felmerültek kételyek, hogy az üzemben jó példát fognak-e kapni a gyerekek, ami érinthette a nevelés gyakorlatát és hatásosságát is. A feladatkörök pontos elhatárolása mellett a minisztérium iskolai politechnikai bizottságok létrehozásáról is rendelkezett az 5+1-es képzés gyakorlati feladataival kapcsolatban. A tabi gimnáziumban egyébként a bizottság nem alakult meg, a kísérő tanár számolt be a tapasztalatokról negyed- és félévente. Elvileg a politechnikai bizottságok az iskola és az üzem dolgozóiból, vezetőiből, a helyi párt- és KISZ-szervezetek képviselőiből, valamint a szülői munkaközösségek aktívabb tagjaiból álltak volna össze, hogy megtárgyalják a gyakorlati oktatás tapasztalatait, a felmerülő problémákat. A pedagógiai újságokban többször is felbukkanó politechnikai bizottságok esetében kérdés, hogy tényleg működtek-e, vagy csak írott utasítás és ajánlás keretei között léteztek.

1960. július 30-án a Kompozíció Illóolaj és Vegyészeti Gyár szerződést kötött a tabi általános gimnáziummal, 50 tanuló, heti egy alkalommal történő politechnikai oktatásáról. 1960 szeptemberétől foglalkoztatták Daránypusztán az elsős gimnazistákat, a vállalat biztosította a gyakorlati foglalkozást, munkavédelmi és szakmai elméleti oktatást – a tematikát a gimnázium „igazgatóságával” közösen állították össze. A szerződés szerint a szakmai előmenetelt is a gazdaság értékelte és osztályozta, az iskola pedig a tanulók balesetbiztosításáról, felügyeletéről és orvosi ellátásáról gondoskodott. A szerződés utolsó bekezdése jellemző fordulattal zárja le a dokumentumot: „Az

³² Az MSZMP művelődéspolitikai irányelveinek végrehajtása... i. m. 206.

iskola felajálja (*sic!*), hogy az üzemnek szükséghez képest kulturális területen nyújt ismeretterjesztő, irodalmi, pedagógiai vagy egyéb természetű előadások tartásával.”³³ A már idézett VB-jegyzőkönyv kiemelten foglalkozott a falu kulturális életével, a termelőszövetkezetekben végzett nevelő munkával – a szövetkezetesítés az egyik legfontosabb téma a hatvanas évek elején, a párt különböző diskurzusaiban –, annak érdekében, hogy a szocialista tudatot erősítsék. Ebben a folyamatban nagy szerepet szántak a párt- és tömegszervezeteknek, valamint az oktatási intézményeknek³⁴ – ahogyan ezt a szerződés is bizonyítja.

A Kompozíció Illóolaj és Vegyészeti Gyár daránypusztai telepe

A Daránypusztán is működő vállalat elődintézménye, a Schimmel és Társa Rt. 1923-tól működött Budapesten, 1946-ban a Szovjetunió tulajdonába került.³⁵ 1950-ben csatolták a részvénytársasághoz Bittera Gyula illóolajgyárát, 1951-ben államosították a vállalatot, ekkor kapta meg a Kompozíció Illóolaj és Vegyészeti Gyár nevet és az illatgyártási jogot, 1952-ben a cég az Élelmiszeripari Minisztériumhoz került. Bittera hozta létre a hazai illóolajos bázist, külföldről behozott, nemesített növénypalántákkal és vetőmaggal (borsmenta, levendula, kömény), paprikakivonatát máig használják reumabántalmak ellen. A neves kémikus előbb Tihanyban működött, majd az Élelmiszeripari Minisztérium megbízásából Daránypusztán vezetett agrotechnikai, fajta-összehasonlító és lepárlási kísérleteket egy kutató laboratóriumban, 1952 és 1958 között. A daránypusztai kísérleti állami gazdaságot a minisztérium 1959-ben a Kompozíció

³³ Szerződés a Kompozíció Illóolaj és Vegyészeti Gyár és a tabi általános gimnázium között. Somogy Megye Tanácsa Végrehajtó Bizottságának Művelődésügyi osztálya, 22185-27/1960, aláírva: 1960. augusztus 4, jóváhagyva: 1960. augusztus 22. RGYKI.

³⁴ Az MSZMP művelődéspolitikai irányelveinek végrehajtása... i. m. 200–206.

³⁵ A cég történetéhez: KARSÁNY György – VÉPY Ernő (szerk.): *Kozmetikai és Háztartásvégypari Vállalat kialakulásának története*. KHV, Budapest, 1973. 56–61.

Illóolaj Gyárhoz csatolta, közvetlen irányító szerve az Állami Gazdaságok Somogy Megyei Igazgatósága volt. Daránypuszta fő profilja az illóolajos növények termesztése, feldolgozása és exportja volt, a Medimpex Külkereskedelmi Vállalaton keresztül.

Budapest Főváros Levéltárában fennmaradtak a Kompozíció Illóolaj és Vegyészeti Gyár 1956 és 1961 között készült zárszámadásai és mérlegbeszámolóí,³⁶ melyek alapján nyomon követhető a vállalat terjeszkedése, termékei és a fejlesztésre szolgáló kölcsönök is. Daránypusztán az angol, francia levendula, muskotályzsálya, egyéb gyógy-, illóolajos növények mellett hagyományos kenyér- és takarmánygabonát is vetettek, tehenészetet tartottak fenn, marhát hizlaltak és juhokat tartottak. A visszaemlékezések szerint a gazdaságban kovács- és bognárműhely is működött, a telep saját konyhával és vegyesbolttal rendelkezett – ez utóbbi ekkoriban a tabi földműves szövetkezethez tartozott. Az állandó dolgozóknak és a mérnököknek helyben volt a szállásuk, az ő ellátásukat is szolgálta a telente gőzgéppel melegített, tíz „fakkos” üvegház, ahol a paprika, paradicsom, póréhagyma, retek és saláta mellett szegfűt is termesztettek, illetve itt szárították a levágott komlót.

Az illóolajos növényekkel kapcsolatos tűzveszélyes desztillációs kísérleteket a közeli Iregszemcsén végezték. A növények korai vágásával, a termesztés gépesítésével is próbálkoztak a nagyobb terméshozam érdekében (ez utóbbi innovációval Teleki Sándor mérnök különdíjat nyert egy pályázaton). A feldolgozott növény utáni teljesítménybérézést szintén Daránypusztán vezették be 1959-ben. A vezetők közti személyes ellentétekre is tesznek utalásokat a levéltári iratok, ami a főagronómus, a számviteli vezető, az üzemgazdász és az igazgató leváltását eredményezte 1959-ben. Ezt követően lett igazgató Lakatos Jenő, főagronómus Horváth Pál, agronómusként és fő-brigádvezetőként Dóra Endre dolgozott, a pénzügyeket pedig Nagy Zoltán intézte. A főbb munkatársak közé tartozott még Mónus Dezső üzemgazdász, Petri László építésügyi vezető és az állattenyésztéssel

³⁶ *Magyar Nemzeti Bank vállalati zárszámadásainak és mérlegeinek gyűjteménye. 1950–1967.* Budapest Főváros Levéltára, BFL XXIX. 1201, 688. sz. kisdoboz, Kompozíció Illóolaj és Vegyészeti Gyár iratanyaga.

foglalkozó Gazdag Ferenc. 1960-ban a Kompozíció szerződést kötött a tabi gimnáziummal, amiről viszont nem maradt fenn említés sem az 1960-as, sem az 1961-es iratokban. A furcsa hiánynak két oka is lehetett: a felmerülő (és már említett) kiadásokat a Művelődésügyi Minisztérium állta, így az iskolával való kapcsolatot nem kellett megemlíteni az anyagi jellegű dokumentumokban; a másik lehetőség, hogy a Kompozíció nem tartotta olyan fontosnak az 5+1-es képzést, hogy ezt a felettes szerv Magyar Nemzeti Banknak jelentse.

A növekvő mennyiségű valutát termelő állami gazdaság 1962. január 1-jétől elkerült a Kompozíciótól, új felügyeleti szerve a Földművelésügyi Minisztérium lett. A minisztérium a Gyógynövénykutató Intézet kísérleti „bázisgazdaságává” tette Daránypusztát, 10 kataszteri hold tenyészkeretet hoztak létre, Bittera illóolajkísérleti csoportja itt működött tovább 1962-től.³⁷ A sok váltás egyrészt a hazai gazdaság- és iparpolitika tendenciáival függhet össze,³⁸ másrészt a különböző lobbik és más érdekérvényesítő csoportok tevékenységének eredménye lehet, melyek mind-mind rá akarták tenni a kezüket a jól jövedelmező gazdaságra.³⁹ Ezzel állhat kapcsolatban az a tény is, hogy a tárgyalt korszakból két büntetőeljárásról is van tudomásom a Kompozíciót és daránypusztai telepét illetően.

A gyógyszerészdoktor végzettségű Halmi Pál az ötvenes években osztályvezetőként dolgozott a vállalatnál – ő kezdeményezte a kapor ipari termesztését, hogy belőle olajat nyerjenek. 1957 után rendőrségi eljárás indult Halmi ellen, elszámolási-pénzügyi gondok miatt hat év börtönre ítélték, végül kegyelemmel szabadult.⁴⁰ A már említett Lakatos Jenő 1960-ban került a daránypusztai Állami Gazdaság élére, korábban már többször járt ott, de ekkortól lett vezető. 1961-ben vagy a következő év-

³⁷ TÉTÉNYI Péter: A Gyógynövény Kutató Intézet története (1915–1990) II. rész. In: *Gyógyszerészet*, 1995. augusztus, 579–587.

³⁸ KONDOR Attila Csaba: *Iparpolitika és Budapest a Kádár-korszakban*. „A mechanizmus fojtogat bennünket.” Napvilág Kiadó, Budapest, 2013.

³⁹ A váltásokat egyébként nem érzékelték az itt dolgozó diákok, akiket a lepárló és a laboratórium közelébe nem nagyon engedtek.

⁴⁰ SZMODITS László: Dr. Halmi Pál (1904–1989). In: *Gyógyszerészet*, 1999. december. 800–802.

ben (dr. Lakatos Péter visszaemlékezésében mindkét időpontot lehetségesnek tartja) már pártbizottsági ügye volt az igazgatónak. A hagyományos, klasszikus mezőgazdasági növények termésátlagai – az erózió és a gépesített művelés nehézségei miatt – ugyanis alatta maradtak az országosnak, ezért Lakatos Jenő szabotázsként is értékelhetően kiirtotta ezeket a növényeket, helyette gyógy- és illóolajos növényeket („gazit”) ültetett, ami sokkal gazdaságosabbnak és nyereségesebbnek bizonyult. A tabi pártbizottságra ezért hívták be Lakatos Jenőt, ahol először úgy tűnt, hogy büntetést fog kapni, majd egy magas rangú minisztériumi tisztviselő szólalt meg az érdekében – az ő javaslatára kapott egy év próbaidőt a főmérnök-igazgató. Egy év után adták el az első termést, nagyon sok keményvalutáért, ennek köszönhetően Lakatos Jenő országos „hős” lett, számos újság és a rádió is készített vele riportot. A lepárló rész mellett, Gulyás András vegyészmérnök vezetésével a kor egyik legkorszerűbb laboratóriuma épült ki – itt vonták ki a kapszaicint a paprikából 1960 után, amit aztán kilónként 5-600 000 forintnak megfelelő dollárért adtak el Nyugatra. A Kompozíciónál dolgozott az első magyar „orr” is, Mayer Károly hivatalos parfümőr, aki bármilyen parfümöt összeállított, miután megszagolta – a Dior is el akarta „csábítani”, de ő nem disszidált.⁴¹

Fontos munkában vehettek tehát részt a tabi gimnazisták, a következő csoportkép az 5+1-es képzés időszakából való. A fotó, a személyes visszaemlékezések és különböző oktatáspolitikai-adminisztrációs dokumentumok teszik lehetővé a termelési napgyakorlatának leírását a diákok, pedagógusok és a gazdaságban dolgozók szemszögéből.

⁴¹ A bekezdésen belüli adatok dr. Lakatos Péter közlésén alapulnak.

Termelési nap Daránypusztán

Készítő: N/A

Kép címe: N/A

Kép forrása: Bereczk József

Az ikonográfia (képleírás) tudománya általában olyan fotókkal foglalkozik, melyeket eleve publikálás céljából készítettek (újságokba, könyvekbe, propagandaanyagokba stb.), a magánhasználatra szánt fényképek elemzésével és funkcióival csak az utóbbi időben kezdtek el különböző tanulmányok foglalkozni. A privát képek főleg az angolszász szakirodalomban tűntek fel (*domestic/private photography, snapshots*), az etnográfiai, kultúratudományi elemzések tárgyaként.⁴² Valamennyi írás

⁴² Catherine BURKE – Helena Ribeiro DE CASTRO: The School Photograph. In: *History of Education*, 2007/3. 213–226.; David M. FROHLICH – Risto SARVAS: *From Snapshots to Social Media – The Changing Picture of Domestic Photography*. Springer, London, 2011; Ian GROSVENOR – Martin LAWN: Portraying the School. Silence in the Photographic Archive. In: Mietzner, Ulrike – Myers, Kevin – Peim, Nick (ed.): *Visual History: Images of Education*. Peter Lang, Bern, 2005, 85–109.; Eric MARGOLIS: Class Pictures: Representations of Race, Gender and Ability in a Century of School Photography. In: *Education Policy Analysis Archives*, July 4, 2000. Forrás: <http://epaa.asu.edu/ojs/article/download/422/545> (Utolsó letöltés időpontja: 2015. március 4.); Marita STURKEN: The Image as Memorial: Personal Photographs in Cultural Memory. In: Hirsch, Marianne (ed.): *The*

egyértéket abban, hogy a hétköznapi élettapasztalatok történeti feltárásához, az eddig nem kellőképpen feltárt mentalitásbeli változásokhoz fontos adalékot nyújthatnak a hasonló források – az iskoláztatás történetében például az osztály-, csoportképek hasznosíthatók ebből a szempontból.

A fenti kép ebbe a csoportba tartozik, értelmezéséhez szóbeli visszaemlékezéseket és a képen azonosítható elemeket használtam fel. A több forrásból származó információkat nem különítettem el, kivéve Máj Henrik nyugalmazott tanár visszaemlékezését, az egyetlen, amelyik nyomtatásban is megjelent.⁴³ A felvételen két osztályt láthatunk, 1962 és 1964 között, pontosabban nem beazonosítható időpontban – a felismert személyek 1965-ben és 1966-ban érettségiztek, egymást követő osztályokban. Egyetlen férfi van a kép bal szélén, három verzió fogalmazódott meg a személyét illetően. Ketten az egyik kísérő tanárt, Máj Henriket ismerték fel benne, mások a tanulókat fogadó mérnököt, Teleki Sándort azonosították, végül volt, aki a szavajárásáról „Ugye-kartársnak” nevezett (feltehetőleg adminisztratív vagy mérnöki vonalon) dolgozó férfit nevezte meg a fénykép alapján. Teleki Sándor egyébként egy negyedik verzióval állt elő – szerinte Vincze Lajos főkertész látható a fotón. A gazdaságba heti egy nap jártak ki vonattal a gimnazisták (ami 7 óra 42 perckor indult),⁴⁴ ahol elméleti oktatást kaptak és az aktuális gazdasági munkákat végezték – a visszaemlékezések szerint főleg betanított munkát.

A kijárásban részt vevő osztályok tanulóinak többsége falusi származású volt, így nem volt idegen tőlük a gazdaságban végzett munka: a feketeribizli, kamilla, kapor, menta és koriander-táblákon gyomláltak és kapáltak napi hat órában (délután kettő óra körül ment vissza a vonat Tabra). Nyáron emellett még külön két hét gyakorlat volt, amiért már pénzt is kaptak – ezt a tanév során az osztálykirándulásra költötték.

Familial Gaze. Dartmouth College Press University Press of New England, Hanover, 1999, 178–196.

⁴³ BERECSK József – FRÁNYÓ László – IRÁNYI Károly – MÁJ Henrik: *A Rudnay Gyula Középiskola története.* i. m. 66.

⁴⁴ 1961/62 tanévi autóbusszal bejáró tanulók felmérése. 525/1961, 1961. július 22. RGyKI.

Rossz időben, illetve télen mezőgazdasági jellegű, vagy gépészeti előadásokat hallgattak, ami persze nem nagyon érdekelte a fiatalok jelentős részét, de ennek ellenére élvezték az 5+1-es képzés daránypusztai részét, hiszen a heti egy nap szünetet és közösségi együttlétet jelentett a gimnáziumi tanulás során. Teleki Sándor oktató-mérnök is megerősítette ezt: soha nem volt probléma a tanulókkal, a tantermi munkához képest kötetlenebbek voltak az itteni elméleti órák – előfordult, hogy az egyik diák például néptáncbemutatót tartott. Máj Henrik már említett írása további vetületeit említi meg az itt végzett munkának: a faddi paprikaórló malomból hoztak a diákoknak selejtes őrleményt, amiből paprikaolajat készítettek. Egy ízben „fel-lázadt” az egyik gimnazista osztály, mivel kézzel kellett volna a levendulából kihúzkodni a mácsonyát (bogáncsszerű gyomnövény) – a szerszámokat a segédmunkások kapták, így már nem jutott a gimnazista lányoknak. A „sztrájk” eredményeként az osztály a 11-es vonattal visszament Tabra, az esetnek nem lettek következményei. Az 5+1-es képzésben részt vevő diákok egyébként utazási kedvezményben részesültek, ha vonattal, autóbusszal közlekedtek, vagy tehergépkocsival szállították őket a munkavégzés helyére.⁴⁵

A képi információk alapján szintén meg tudunk állapítani több dolgot. A csoportkép konvencióinak megfelelően sorokba rendeződve állnak a szereplők, ugyanakkor a testtartások és arckifejezések spontán képről árulkodnak, hiszen nem mindenki néz a kamerába, a társaság még nem teljesen vette fel a fényképezéshez szükséges pozíciót. A lányok kisebb része van köpenyben, a többiek divatos civil ruhában fényképezkednek (négyen napszemüveget viselnek), szinte mindenki szoknyát visel, a férfi szereplő öltönyt, nyakkendőt hord. Semmi sem árulkodik a termelésben való részvételről, inkább ünnepi jellege van a fotónak – lehetséges, hogy az év lezárását örökítette meg az ismeretlen fotós, ezt támasztja alá az arcokon megjelenő, egymás közti kapcsolatokban is kifejeződő boldogság és öröm.

⁴⁵ A Közlekedés és Postaügyi Minisztérium az 5+1-es kísérleti középiskolák tanulóinak gyakorlati munkahelyükre történő szállításához az utazási kedvezmények biztosítása. 247/1960, 1960. augusztus 24. RGYKI.

A felvételen 53 lány és egy felnőtt látható, a létszám megegyezik a két egymást követő gimnáziumi osztály (1961–1965, 1962–1966) lánytanulóinak számával. A háttérben az állami gazdaság egyik épülete, a konyha látható, ahol az elméleti és balesetvédelmi oktatás folyt – azóta ezt az épületet már lebontották.

Jenei István kísérő tanárról, a munka szünetében készült a harmadik kép, ami az 5+1 egy másik oldalát mutatja meg. A fotón a pedagógus és a tanulók sakkoznak, a kép hátoldalán lévő felirat szerint: „A politechnikai oktatás szünetében Daránypusztán, 1960-as évek eleje”.

*A politechnikai
oktatás szünetében
Daránypusztán,
1960-as évek
eleje*

kép (elő- és hátoldal)

Készítő: N/A

Kép címe: N/A

Kép forrása: Rudnay Gyula Középiskola Irattára

A termelési nap gyakorlatát központi oktatáspolitikai dokumentumok és a beírási naplók szemszögéből is meg lehet közeleltetni. 1960-ban egy nevelési és egy tanterv is megjelent, mely az 5+1-es képzés bevezetésére vonatkozik – a nevelési tervet a Pedagógiai Tudományos Intézet (PTI) Neveléstudományi Csoportja készítette általános- és középiskolák részére, összeállításában az Intézet dolgozói és 60 gyakorló pedagógus működött közre.⁴⁶ A publikálás célja a kísérleti kipróbálás és megvitatás volt, minden iskolafokozaton (alsó, felsőtagozat, középiskola) három fókusz van a javaslatnak: testi-, világnézeti-erkölcsi és esztétikai nevelés (ez a három terület egyébként az 1961-es törvény alap- és középfokú oktatásáról szóló részében is előfordul majd). Valamennyi nevelési formán belül hangsúlyosan szerepelnek a munkára nevelés különböző aspektusai: az önkiszolgálás, házi és társadalmi munka, hivatás- és pályaválasztás, részvétel a termelésben. Az általános elvi alapvetésnek tekinthető *Nevelési Terv-javaslat* mellett konkrét tantervek is megjelentek ugyanebben az évben az 5+1-es képzést folytató iskolák számára – ezek közül a mezőgazdasági jellegű iskolák részére készült változatot⁴⁷ alkalmazhatta a tabi gimnázium a beírási naplók tanúsága szerint.

A szántóföldi-növénytermelő szakma tantervi leírása felel meg a naplókban rögzített foglalkozásoknak: 198 óra jutott 33 hétre, tehát egy héten 6 óra gyakorlati foglalkozást tartottak. Az órák kétharmada (132) gyakorlati, egyharmada (66) pedig elméleti volt, a tantárgyak közé tartoztak a mezőgazdasági ismeretek, növénytermesztés és növényvédelem, műszaki ismeretek, munkavédelem. A helyi körülmények módosíthatták a tantervet, de kötelező volt az osztályozás és az év végi gyakorlati vizsga – ez Tabon is így lett volna, de se az akkori oktatók, se a tanulók nem emlékeztek ilyen vizsgára. Az első tanév nap-

⁴⁶ *Nevelési Terv-javaslat a magyar általános és középiskolák számára.* Kézirat, Pedagógiai Tudományos Intézet Neveléstudományi Csoportja, Budapest, 1960. június.

⁴⁷ *Tanterv a mezőgazdasági jellegű 5+1-es általános gimnáziumi szakmák részére.* Kézirat, Művelődésügyi Minisztérium, Budapest, 1960.

lója szerint⁴⁸ a felsorolt ismereteket az állattartással (szarvasmarha, sertés, juh) kapcsolatos ismeretekkel, takarmányozással, zöldség-, gyümölcs- és szőlőtermesztéssel egészítették ki. A termelési napot csütörtökönként tartották, az órákat beíró Döbrössy Imre ugyanaz a mérnök volt, akivel a szerződést az iskola 1960. július 30-án megkötötte. A 27 lányból és 19 fiúból álló osztály 24 tagja kapott év végén közepes érdemjegyet, 16-an jót; a fennmaradó négy ember ötöst kapott, ketten pedig elégséges (az átlag 3,48-ra jött ki, ami a többi tárgyhoz képest nem számított jónak az osztályban). A jegyek feleletekből és órai aktivitásból adódtak, a következő évektől egyébként már sokkal jobb átlagok figyelhetők meg. Az 1961–62-es tanévben már pénteken is jártak a tabi gimnazisták Daránypusztára (a két osztály két külön napon), 1962–63-tól a harmadik, 5+1-es képzésbe bekerülő osztály már szerdán járt ki a gazdaságba, gyakran több osztály összevonva – ennek a gazdaság számára munkaszervezési előnyei lehettek, az iskola számára pedig a kísérő tanár biztosítása szempontjából volt könnyebbség. Az 1964-65-ös tanévtől kezdenek eltűnni a gazdaságban folytatott munkára vonatkozó bejegyzések: a termelési gyakorlat már csak néhány hétre szorítkozik tavasszal.

Befejezés

1965. június 8-án a Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága határozatot hozott az oktatási reform eddigi tapasztalatairól, melyben a következő bekezdés szerepelt:

„A gimnáziumba bevezetett 5+1-es oktatási rendszerben folytatott munkára nevelés csak ott járt eredménnyel, ahol a feltételek megfelelőek és ahol a tanulókkal tervszerűen és hozzáértéssel foglalkoznak. Ahol a feltételek nem megfelelőek, ott a tanulók fölöslegesen töltik idejüket, az ilyen körülmények pedagógiaileg károsan hatnak, és indokolatlanul vesznek el időt az egyéb oktató-nevelő munkától. A munkára nevelést továbbra is oktatásunk fontos alapelvének tekintjük, de mivel a gimnáz-

⁴⁸ Áll. Általános Gimnázium Tab reál I. osztályának osztálynaplója az 1960/1961-ik tanévben. RGyKI.

ziumba bevezetett szakmai előképzéshez a pedagógusok és az üzemek egy részének jelentős erőfeszítése ellenére nincsenek meg a reális feltételek, azt nem tehetjük kötelezővé.”⁴⁹

Az 1965-1966. tanévben megszűnt a daránypusztai kijárás, ami egybeesik az oktatási törvény fent idézett korrekciójával, a kísérlet kudarcának bevallásával, amikor kimenő rendszerben megszüntették az 5+1-es képzést. Ezt követően a fiúk fémipari szerelés, a lányok női szabó oktatásban részesültek az iskolában – a politechnikai képzés ebben a formában folytatódott a hatvanas-hetvenes években.

⁴⁹ Vass Henrik (szerk.): *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai*. 1963–1966. Kossuth, Budapest, 1978. 212–213.